O. P. JINDAL SCHOOL, SAVITRI NAGAR

Half Yearly Examination (2026– 2027)

Class IX **MM: 50**

Subject: Sanskrit **Time: 2. Hrs.**

Name: _____ Roll No.:_____

(Fifteen Minutes Extra will be given for reading the Question Paper.)

General Instructions: ***All questions are compulsory***

निर्देशाः– 1) प्रश्नपत्रे चत्वारि खण्डानि सन्ति।

खण्ड 'क'	अपठित अवबोधनम्	(08 अङ्काः)
खण्ड 'ख'	रचनात्मकं कार्यम्	(10 अङ्काः)
खण्ड 'ग'	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	(12 अङ्काः)
खण्ड 'घ'	पठित–अवबोधनम्	(20 अङ्काः)

2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

3) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।

4) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया।

5) उत्तराणि संस्कृतेन एव लेखनीयानि।

(खण्ड–क) अपठित अवबोधनम्

प्र0 1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत–

(निम्नलिखित अनुच्छेद को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

समयो हि अन्येषां वस्तूनाम् अपेक्षया अधिकः महत्वपूर्णः मूल्यवान् च वर्तते। अन्यानि वस्तूनि विनष्टानि पुनरपि लब्धुं शक्यन्ते परं समयो विनष्टो न केनापि उपायेन पुनः परावर्तयितुं शक्यते। जनाः द्विधा समयस्य दुरुपयोगं कुर्वन्ति– व्यर्थयापनेन अकार्यकरणेन च। अनेके जनाः कार्यसम्पादने समर्थाः अपि निरर्थकं समयं यापयन्ति। इतस्ततः भ्रमन्ति, अप्रयोजनं गृहे – गृहे अटन्ति। ते तु स्वार्थाय न च परार्थाय किंचित् कार्यं कुर्वन्ति। न धर्मम् आचरन्ति, न धनम् उपार्जयन्ति, तेषां जन्म निरर्थकं भवति। भूमिरपि एतादृशानां निष्क्रियाणां भारं वोढुं नेच्छन्ति। ईदृशाः जनाः कस्मै अपि न रोचन्ते न वा कश्चित् तेभ्यः आश्रयमेव दातुमिच्छति। ते यत्र–यत्र गच्छन्ति ततः एव बहिष्क्रियन्ते। पितरौ अपि एतादृशान् तनयान् न अभिनन्दतः। अतः अस्माभिः आलस्यं विहाय सर्वदैव समयस्य सदुपयोगः कर्तव्यः।

I एकपदेन उत्तरत – *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* **(½x2=1)**

i पितरौ एतादृशान् कान् न अभिनन्दतः ?

ii कः विनष्टः परावर्तयितुं न शक्यते ?

iii किं विहाय समयस्य सदुपयोगः कर्तव्यः ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत– *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* **(2x2=4)**

i केषां जन्म निरर्थकं भवति ?

ii के अपि निरर्थकं समयं यापयन्ति ?

iii अन्येषां वस्तूनाम् अपेक्षया समयः किमर्थम् अधिकः महत्वपूर्णः मूल्यवान् च ?

III यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत–*(केवलं प्रश्नत्रयम्)* **(1x3=3)**

i "यावत् कालः निरर्थकः गतः सः गतः एव" इति अत्र अव्ययपदं किम् अस्ति ?

ii 'अनेके जनाः" इति अत्र विशेष्यपदं किम् अस्ति ?

iii 'तेषां जन्म निरर्थकं भवति।' अस्मिन् वाक्ये किं क्रियापदम् ?

iv 'निरर्थकं' इत्यर्थे अस्मिन् अनुच्छेदे किं विलोमपदम् प्रयुक्तम् ?

(खण्ड–ख) रचनात्मकं कार्यम्

प्र0 2 मित्रंप्रति स्वविद्यालयस्य वार्षिकोत्सवंवर्णयन् लिखितंपत्रं मंजूषायां प्रदत्तैःपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत–

(अपने विद्यालय के वार्षिक उत्सव का वर्णन करते हुए मंजूषा की सहायता से मित्र को पत्र लिखिए) **(½x6=3)**

परीक्षाभवनम्

दिनांकः .....

(1) ——— रामचरण!

सप्रेम नमस्कारः।

गते दिने अस्माकं विद्यालये (2) ——— आसीत्। तस्य विवरणम् तव प्रसन्नतायै लिखामि। तस्मिन् दिने विद्यालयः वधूरिव (3) ——— । प्रथमम् अध्यक्षमहोदयस्य सुमधुरध्वनिना (4) ——— अभवत्। तस्मिन् मण्डपे प्राप्ते बालैः (5) ——— गीता। तदा शारीरिककार्यक्रमः अतीव प्रभावी आसीत्। सांस्कृतिक – कार्यक्रमः अपि अतीव प्रेरणादायी आसीत्। तदनन्तरं प्राचार्येण विद्यालयविवरणं प्रस्तुतम्। योग्यछात्रेभ्यः (6) ——— वितरितानि। अध्यक्षमहोदयेन पंचसहस्रमितं धनं दानरुपेण दत्तम्। सर्वं सुसम्पन्नं जातम्।

सस्नेहं भवत् मित्रम्

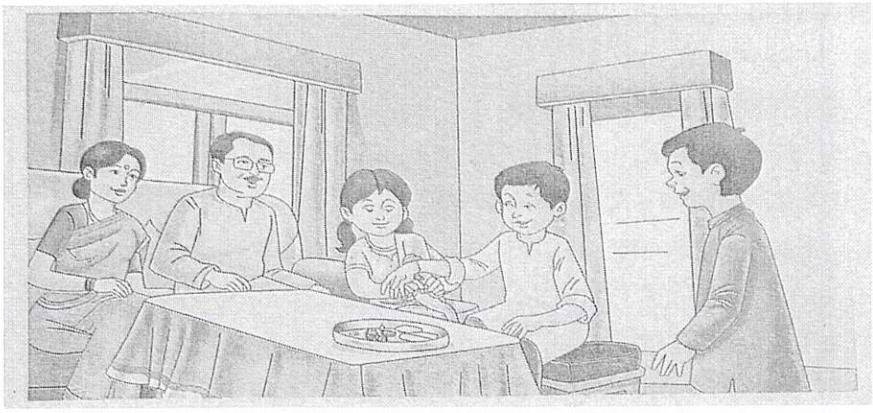
रमाकान्तः

स्वागतम्, भूषितः, प्रियमित्र, वार्षिकोत्सवः, पारितोषिकानि, स्वागतगीतिका,

प्र03 मंजूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया चित्रं दृष्ट्वा त्रीणि वाक्यानि संस्कृतेन लिखत– **(1x3=3)**

(चित्र को देखकर मंजूषा की सहायता से तीन वाक्यों में संस्कृत में चित्रवर्णन कीजिए)

अग्रजस्य, अनुजस्य, भगिनी, रक्षाबंधनम्, रक्षासूत्रम्, करोति, मिष्टान्नम्, प्रसन्नः, मातापितरौ, दृष्ट्वा, पर्वणः, बन्धति, करिष्यति, स्वक्रमस्य, प्रसन्नौ, पश्चात्, मणिबन्धे, अन्यम्,

प्र0 4 अधोलिखितं संवादं मंजूषायाः सहायतया उचितपदैः पुनः लिखत– (½x8=4)

(निम्नलिखित संवाद को मंजूषा के उचित उत्तर की सहायता पुनः लिखिए)

विजयः – अयि भो! किम् करोषि ?

ग्रामीणः – किं न (1) ——— ? अहं वृक्षं कृन्तामि।

विजयः – अरे ! वृक्षाः तु (2) ——— जीवनरक्षकाः। किमर्थं कृन्तसि ?

ग्रामीणः – अहं धनंम् इच्छामि। काष्ठं (3) ——— गृहनिर्माणम् (4) ——— ।

विजयः – नैवम्। एषः वृक्षः (5) ——— पालितः सवंर्धितःच। अहम् अस्य हेतोः (6) ——— त्यजामि परं (7) ——— न त्यजामि।

ग्रामीणः – तत्र जलयानम् (8) ——— अहम् छिन्नम् वृक्षं समुद्रे पातयिष्यामि। तरङ्गैः सह सः यानं प्रति प्राप्स्यति।

विक्रीय, मया, पश्यसि, अस्माकम्, करिष्यामि, प्राणान्, एनम्, आगच्छति

अथवा

मंजूषायाः सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथापूर्तिं कुरुत– (½x8=4)

(निम्नलिखित कहानी को मंजूषा के शब्दों की सहायता से पुनः लिखिए)

अहं (1) ——— वृक्षः अस्मि। अहं परोपकाराय (2) ——— । अहं पूर्वं (3) ——— आसम्। अधुना अहं (4) ——— सघनः च वृक्षः अस्मि। अहं (5) ——— शीतलां छायां यच्छामि। अत्र (6) ——— खगाः आगच्छन्ति। ते मम (7) ——— उपविशन्ति। ते स्वशावकेभ्यः (8) ——— रचयन्ति। यदा ते कूजन्ति तदा अहं प्रसन्नः भवामि। सर्वेभ्यः च शुद्धं वायुम् यच्छामि।

फलामि, शाखायाम्, पथिकेभ्यः, विशालः, बीजरुपेण, नीडानि, एकः, अनेके,

(खण्ड–ग) अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

प्र0 5 अधोलिखितवाक्येषु स्थूलपदानाम् संधि–विच्छेदं वा प्रदत्तः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत– (1x3=3)

(निम्नलिखित वाक्यों में स्थूलपदों को उचित विकल्पों संधि या विच्छेद कीजिए) (केवलं प्रश्नत्रयम्)

i सः **यथोचितम्** कार्यं करोति।

(क) यथो + उचितम् (ख) यथा + ओचितम्

(ग) यथा + उचितम् (घ) यथो + उचितम्

ii सः एव नाटकस्य **नै + अकः** अस्ति।

(क) नेअकः (ख) नायकः

(ग) नयाकः (घ) नायाकः

iii सः **सदा + एव** परिश्रमः करोति।

(क) सदाव (ख) सदेव

(ग) सदैव (घ) सादैव

iv **यद्यपि** सः प्राणिमात्राय लाभप्रदः भवति।

(क) यद् + अपि (ख) यदि + एव

(ग) यदि + अपि (घ) यद्य + अपि

प्र0 6 उचित धातुरूपाणि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत– (½ x4=2)

(निम्नलिखित धातुरूपों का उचित विकल्पों से रिक्तस्थान पूरा कीजिए)

i भवान् कस्यां कक्षायां .....।

(क) पठासि (ख) पठति

(ग) पठन्ति (घ) पठामि

ii अहं श्वः कोलकातानगरं .....।

(क) गमिष्यसि (ख) गमिष्यति

(ग) गमिष्यावः (घ) गमिष्यामि

iii 'कृ' धातोः लङ्लकारे रूपम् ..... अस्ति।

(क) अकुर्व (ख) अभवत्

(ग) अलिखः (घ) अपतत्

iv ताः महिलाः कुत्र ..... ?

(क) गच्छामि (ख) गच्छसि

(ग) गच्छति (घ) गच्छन्ति

प्र07 प्रदत्तः विकल्पेभ्यः उचितानि प्रत्ययानि चित्वा लिखत– (केवलं प्रश्नत्रयम्) (1X3=3)

(निम्नलिखित प्रत्ययों का उचित विकल्पों से रिक्तस्थान पूरा कीजिए)

i शिशुः मातरं **दृष्ट्वा** प्रसीदति।

(क) दृश् + क्त्वा (ख) दृश् + ल्यप्

(ग) दृश् + अनीयर् (घ) दृश् + तुमुन्

ii मोहनः पुस्तकानि **क्रेतुम्** आपणं गमिष्यति।

(क) क्री + क्त् (ख) कृ + ल्यप्

(ग) कृ + क्त्वा (घ) क्री + तुमुन्

iii छात्रः गुरुं **प्र + नम् + ल्यप्** उपविशति।

(क) प्रणमितुम् (ख) प्रणत्वा

(ग) प्रणम्य (घ) प्रणयन्

iv सा छात्रा **खेल् + शतृ** विद्यालयं गच्छति।

(क) खेलत् (ख) खेलन्

(ग) खेलन्ती (घ) खेलनी

प्र0 8 वाक्यानुगुणम् मंजूषातः उचितम् अव्ययपदं चित्वा वाक्यानि पूरयत– *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)*

(निम्नलिखित अव्ययों का मंजूषा उचित विकल्पों से रिक्तस्थान पूरा कीजिए) **(½ x4=2)**

i ..... अशोकः नाम राजा अभवत्।

ii अहम् इदं कार्यं ..... करिष्यामि।

iii ईश्वरः ..... व्याप्तः अस्ति।

iv अधुना प्रणवः ..... गच्छति ?

v यावत् परोपकारः क्रियते ..... पुण्यं प्राप्यते।

तावत् श्वः, पुरा, सर्वत्र कुत्र

प्र0 9 अधोलिखित वाक्येषु उचित संख्यारूपैः रिक्तस्थानानि पूरयत– *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)* **(½ x4=2)**

(निम्नलिखित वाक्यों का उचित संख्यापदों से रिक्तस्थान पूरा कीजिए)

i एकस्मिन् सप्ताहे ..... (7) दिनानि भवन्ति।

ii उद्याने ..... (2) बालकौ क्रीडतः।

iii शङ्करस्य ..... (3) नेत्राणि सन्ति।

iv वृक्षात् ..... (4) फलानि पतन्ति।

v संस्कृत कक्षायां ..... (56) छात्राः सन्ति।

(खण्ड–घ) पठित–अवबोधनम्

प्र0 10 अधोलिखितम् अनुच्छेदं ध्यानेन पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत–

(निम्नलिखित अनुच्छेद को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

यद्यपि खुदीरामः तस्मिन् समये केवलं पंचदशवर्षीयः तथापि देशभक्तेः भावनयाः सः प्रेरितः सन् जनान्दोलने कूर्दितः। आङ्ग्लानां पारतन्त्र्यशृङ्खलातः वन्दनीयभारतमातुः मोचनं करणीयम् इत्येव सङ्कल्पः आसीत्। अतः सः नवमी कक्षाम् अपि पूर्णां कर्तुं न शक्तवान् यतोहि देशभक्तानां जीवनं राष्ट्राय समर्पितं भवति। बालानां संघटनं कृत्वा सः पदयात्राम् आयोजयति स्म। तस्यां यात्रायां देशभक्तियुतानि गीतानि, वन्दे मातरम् च इत्यादयः घोषणाः भवन्ति स्म। सः पदयात्रामाध्यमेन लोकजागरणं विषयकाणि पत्रकाणि जनेषु वितरति स्म।

I एकपदेन उत्तरत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(½x2=1)**

i खुदीरामः कतिवर्षीयः आसीत् ?

ii खुदीरामः कस्यां कक्षायां आसीत् ?

iii केषां जीवनं राष्ट्राय समर्पितं भवति ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) **(1x2=2)**

i पदयात्रायां किं भवति स्म ?

ii सः जनेषु किं वितरति स्म ?

iii खुदीरामस्य कः सङ्कल्पः आसीत् ?

III निर्देशानुसारं लिखत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1X2=2)

i 'अतः सः नवमी कक्षाम् अपि पूर्णां कर्तुं न शक्तवान्।' अत्र 'सः' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

ii 'यतोहि देशभक्तानां जीवनं राष्ट्राय समर्पितं भवति।' अत्र 'भवति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

iii 'ग्रहणम्' इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

प्र0 11 अधोलिखितम् नाट्यांशं ध्यानेन पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत–

(निम्नलिखित अनुच्छेद को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

मन्त्रम् उच्चार्य श्रद्धया प्रणम्य सः नेत्रे उद्घाटितवान्। अहो आश्चर्यम्! पुरतः स्थितायां स्थालिकायां रोटिका नासीत्।

माधवी – पाण्डुरङ्गः आगत्य भक्षितवान् किल ?

मातामही – न हि। कश्चन बुभुक्षितः शुनकः आगत्य रोटिकां मुखे गृहीत्वा धावितवान्।

कपिलः – धिक् शुनकम्! मतामहि! पश्यतु , शुनकाः दुष्टाः एव भवन्ति।

माधवी – सत्यं भ्रातः! नामदेवस्य कियत् दुःखं जातं स्यात् खलु।

मातामही – पुत्रकौ, शृणुताम्। नामदेवः शुनकस्य पृष्टे अनुधावितवान्। जानीतः किमर्थं कथं च?

I एकपदेन उत्तरत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) (½X2=1)

i कः नेत्रे उद्घाटितवान् ?

ii कपिलानुसारं के दुष्टाः भवन्ति ?

iii नामदेवः कस्य पृष्टे अनुधावितवान् ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1X2=2)

i अहो! किम् आश्चर्यम् अभवत् ?

ii कः रोटिकां मुखे गृहीत्वा धावितवान ?

iii नामदेवः कुत्र अनुधावितवान् ?

III यथानिर्देशम् उत्तरत– (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1X2=2)

i अत्र नाट्यांशे 'सज्जनाः' इत्यस्य पदस्य कः विपर्ययः लिखितः ?

ii 'कश्चन बुभुक्षितः शुनकः' वाक्येऽस्मिन् विशेष्यपदम् किम् ?

iii 'मन्त्रम् उच्चार्य श्रद्धया प्रणम्य सः नेत्रे उद्घाटितवान।' इत्यत्र कर्तृपदम् किमस्ति ?

प्र0 12 रेखांकित पदानि अधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत– (केवलं पंचप्रश्नाः) (½X6=3)

(रेखांकित पदों के आधार पर प्रश्ननिर्माण कीजिए)

i **खुदीरामस्य** बाल्यकाले एव तस्य पितरौ दिवंगतौ।

ii **तेन** बंगप्रान्तः भागद्वये विभाजितः।

iii देवः **नामदेवं** परितः भवति स्म।

iv दिनस्य आरम्भे **धर्मार्थयोः** चिन्तनम् आवश्यकम्।

v **सर्ववाणीनां** परिष्कारकं संस्कृतम्।

vi देशभक्तानां जीवनं **राष्ट्राय** समर्पितं भवति।

प्र0 13 निम्नलिखित श्लोकं पठित्वा तस्य अन्वयं मंजूषा सहायतया पुनः लिखत– (½x4=2)

(निम्नलिखित श्लोक को पढ़कर मंजूषा से शब्द चुनकर अन्वय को पूरा कीजिए)

(क) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः।

सः क्रमः सर्वविद्यानाम् धर्मस्यच धनस्य च।।

अन्वयः– जलबिन्दु (1) ..... क्रमशः, (2) ..... पूर्यते।

सः सर्वविद्यानाम् (3) ..... च (4) ..... च क्रमः (भवति)।

धनस्य, घटः, धर्मस्य, निपातेन

अथवा

निम्नलिखित श्लोकस्य भावार्थं मंजूषा सहायतया पुनः लिखत – (½x4=2)

(निम्नलिखित श्लोक को पढ़कर मंजूषा से शब्द चुनकर भावार्थ को पूरा कीजिए)

(ख) सर्वेषामेव शौचानामर्थशौचं परं स्मृतम्।

योऽर्थे शुचिर्हि सः शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचि।।

भावार्थः– अस्य श्लोकस्य भावोऽस्ति यत् धनस्य (1) ..... सर्वासु पवित्रतासु (2) ..... शास्त्रेषु कथितम्। अतः यः (3) ..... धनस्य विषये पवित्रो भवति स एव पवित्रः कथयति। केवलं मृदया (4) ..... च शुचिः पवित्रः न भवति।

जनः, जलेन, पवित्रता, उत्तमः

प्र0 14 निम्नवाक्येषु रेखांकितानां पदानां प्रसंगानुसारं शुद्धम् अर्थं विकल्पेभ्यः चिनुत–

(निम्नलिखित वाक्यों को विकल्पों से उचित अर्थ चुनकर लिखिए) (½x4=2)

i <u>सर्वभूतेषु</u> एकताकारकं संस्कृतम्।

(क) सर्वप्राणिषु (ख) सर्ववस्तुषु

(ग) सर्वकार्येषु (घ) भूतकालेषु

ii सुखस्य मूलं धर्मः धर्मस्य मूलं <u>अर्थः</u>।

(क) कामना (ख) भावः

(ग) धनम् (घ) अर्थात्

iii अस्माकं <u>कायेन</u> वाचा कर्मणा पीडा न भवेत्।

(क) मनसा (ख) शरीरेण

(ग) आत्मना (घ) अस्त्रेण

iv तस्य <u>जनकस्य</u> नाम त्रैलोक्यनाथः आसीत्।

(क) मातुः (ख) पितुः

(ग) पत्युः (घ) भ्रातुः

प्र0 15 मंजूषायाः सहायतया निम्नलिखितं कथापूर्तिं कृत्वा पुनः लिखत– **(1X3=3)**

(निम्नलिखित कहानी को मंजूषा की सहायता से पूर्ण करके पुनः लिखिए।

महाराष्ट्रप्रदेशे एकः (1) ..... नामकः सन्तः आसीत्। सः भगवतः (2) ..... भक्तः आसीत्। सन्तः प्रतिदिनम् अतीव श्रद्धया (3) ..... स्थालिकायां प्रस्थाप्य देवस्य समक्षे समर्पयति स्म। एकदा सः (4) ..... यदा भगवतः समीपे उपस्थाप्य नेत्रे निमीलितवान्। तदा एकः (5) ..... तत्रागत्य स्थालिकायाः रोटिकां मुखे गृहीत्वा अधावत्। नेत्रे उन्मील्य नामदेवः (6) ..... नीत्वा शुनकाय घृतं दातुम् अधावन्।

मञ्जूषा–

नैवेद्यम्, शुनकः, नामदेवः, घृतपात्रम्, पाण्डुरंगस्य, नैवेद्यस्थालिकायाम्

-----000-----